

*Людмила Малинівська
(Житомир, Україна)*

ОСОБЛИВОСТІ НАВЧАННЯ ДІТЕЙ З ПИТАНЬ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ В ОСНОВНІЙ ШКОЛІ

Анотація. Проаналізовано форми та методи навчання дітей під час вивчення навчальної дисципліни „Захист Вітчизни“. Виявлено особливості формування у дітей свідомого і відповідального відношення до питань безпеки. Охарактеризовано основи державної політики в області підготовки і захисту учнів та роль працівників учбових закладів в заходах протидії небезпечним і надзвичайним ситуаціям.

Ключові слова: надзвичайна ситуація, напрями моральної та психологічної підготовка, безпека.

Annotation. Forms and methods of studies of children are analysed during the study of educational discipline "Defence of Fatherland". Forming features are educed for the children of conscious and responsible attitude toward the questions of safety. Bases of public policy are described in the areas of preparation and defence of students and role of workers of educational establishments in the measures of counteraction to the dangerous and emergency situations.

Keywords: emergency, directions of moral and psychological preparation, safety.

Одним із основних завдань цивільного захисту, які визначені Законом України "Про Цивільну оборону України" є підготовка і перепідготовка керівного складу Цивільного захисту, її органів управління та сил, навчання населення вмінню застосовувати засоби індивідуального захисту та дій у надзвичайних ситуаціях. Для вирішення цього завдання існує система підготовки різних категорій населення. Навчання з цивільного захисту є

загальним для усіх громадян, розпочинається в школі і організовується як за місцем роботи, так і за місцем проживання.

Актуальність та необхідність даного дослідження зумовлюється тим фактором, що в сучасних умовах проблема забезпечення і підвищення безпеки у разі виникнення надзвичайних ситуацій стає однією з важливих соціально-політичних, економічних, соціально-демографічних та екологічних проблем. Ризик виникнення надзвичайних ситуацій через наявність потенційно-небезпечних об'єктів залишається високим.

Мета **дослідження** полягає у тому, щоб виявити специфіку, особливості і проблеми, що мають місце при організації занять з цивільного захисту з дітьми підліткового віку у навчальних закладах.

Для досягнення зазначеної мети дослідження були поставлені такі **завдання**:

- 1) визначити основні проблеми в питаннях безпеки дітей та навчання їх вміло діяти в умовах будь-якої екстремальної ситуації;
- 2) виявити особливості формування у дітей свідомого і відповідального відношення до питань безпеки;
- 3) охарактеризувати основи державної політики в області підготовки і захисту учнів та роль працівників учбових закладів в заходах протидії небезпечним і надзвичайним ситуаціям.

Дослідження у даній галузі проводили такі вчені як О.П. Депутат, І.В.Коваленко, І.С. Мужик, В.Г. Атаманюк, Н.І. Акимов.

Проведення навчально-виховних заходів з питань цивільного захисту є необхідними складовими забезпечення готовності загальноосвітніх навчальних закладів з питань попередження та реагування на надзвичайні ситуації техногенного, природного та диверсійного характеру.

Навчання учнів навчальних закладів проводиться за програмами «Основи здоров'я», «Основи безпеки життєдіяльності» та «Захист Вітчизни».

Програми дозволяють дати підростаючому поколінню необхідний обсяг знань і практичних навичок щодо вміння діяти за екстремальних обставин,

розпізнавши загрозу, забезпечити власну безпеку, зберегти себе і надати допомогу тим, хто потрапив у біду.

Річним підсумком цієї клопіткої повсякденної роботи в школі є проведення «Дня цивільної оборони», а в його рамках – проведення практичних заходів. Головне завдання полягає не стільки в тому, щоб закріпити отримані теоретичні знання, скільки відпрацювати їх на практиці у ході навчань і тренувань та зборів-змагань.

У програмі підготовки до комплексних навчальних занять із цивільної оборони та основ безпеки життєдіяльності важливе місце займають такі заходи, як тренування. Вони дозволяють перевірити й удосконалити практичні навички користування засобами індивідуального захисту, дій за сигналами оповіщення, поведінки за загрози або виникнення надзвичайних ситуацій та в інших випадках.

Практично закріпити знання, отримані учнями при вивченні за навчальними програмами питань з безпеки життєдіяльності та цивільного захисту населення, також дає можливість участі підлітків у програмі «Школа безпеки».

Тенденція залучення все більшої кількості учнів до участі у зазначених заходах – це краща пропаганда здорового й безпечного способу життя, один із надійніших шляхів зниження числа небезпечних випадків та їх трагічних наслідків для підлітків та учнівської молоді.

Аналіз статистичних даних останніх років свідчить, що, на жаль, зберігаються тенденції до погіршення здоров'я й фізичної підготовленості учнівської молоді та актуальними залишаються питання безпеки життєдіяльності дитини, її уміння захистити себе в навколишньому середовищі.

Одним з основних прав громадян України є право на захист свого життя і здоров'я у тому числі від наслідків аварій, катастроф, пожеж, стихійного лиха. Держава, як гарант цього права, створює систему цивільного захисту. Її мета – захист від наслідків аварій і катастроф, від стихійного лиха, небезпечних хімічних речовин, зброї. Заходи цивільного захисту поширюються на всю територію України, на всі версти населення.

У вирішенні цього завдання основна роль належить школі. Тобто фактично усе населення проходить через навчання в школі. Тому одним з пріоритетів завдань є формування в учнів та підлітків необхідних навичок поведінки під час надзвичайної ситуації.

Є різні підходи до організації подібної роботи - це:

- *однопредметний* , коли для вивчення та відпрацювання необхідних навичок виділяється один навчальний предмет;
- *багатопредметний* - зазначені питання включаються до навчальних програм двох чи більше шкільних дисциплін;
- *комплексний*, за якого окрім поєднання двох попередніх підходів відповідні навички відпрацьовуються і в позаурочній діяльності.

Основна роль щодо ознайомлення із зазначеними питаннями дітей належить навчальний предмет «Захист Вітчизни», особливістю викладання якого у загальноосвітніх навчальних закладах є не тільки його спрямованість на підготовку учнів до військової служби і виконання військових обов'язків у запасі, але й ознайомлення з основами цивільного захисту та відповідними практичними навичками щодо дій у надзвичайних ситуаціях.

Так, у розділі «Основи цивільного захисту» подано правову базу цивільного захисту, розглядаються надзвичайні ситуації природного, техногенного, воєнного і соціального характеру, заходи і засоби захисту населення та територій від надзвичайних ситуацій. Розділ є спільним для навчання юнаків і дівчат. На заняттях учні вивчають фактори ураження і способи захисту від ядерної, хімічної, біологічної, запалювальної та звичайної зброї і впливу небезпечних хімічних речовин (НХР), набувають первинних навичок у використанні засобів індивідуального захисту спеціальної обробки, а також навчаються діяти в умовах застосування зброї масового ураження та інших надзвичайних ситуацій.

Вивчення впливу зброї масового ураження і впливу небезпечних хімічних речовин на організм людини, заходів і засобів захисту від них здійснюється методом розповіді з використанням навчальних засобів. Вивчення прийомів

користування засобами індивідуального захисту здійснюється методом показу з переходом до тренування учнів за раптовою подачею команд і сигналів. Особлива увага звертається на правильність використання засобів індивідуального захисту. З метою удосконалення умінь і навичок учнів на заняттях обов'язково відпрацьовуються відповідні нормативи з основ цивільного захисту.

Надзвичайно важливою у формуванні навичок безпечної поведінки є позаурочна діяльність з цивільного захисту. Найпоширенішими формами заходів у школах і своєрідним річним підсумком підготовки школярів з основ цивільного захисту визначено проведення «Дня рятувальника», «Дня цивільного захисту», які мають характер змагань, викликають неабиякий інтерес у учнів, спонукають їх до поглиблення знань з цивільного захисту та здобуття практичних навичок захисту від наслідків надзвичайних ситуацій.

З метою забезпечення своєчасних дій щодо запобігання і реагування на надзвичайні ситуації техногенного та природного характеру в загальноосвітніх навчальних закладах будується система цивільного захисту. Головною метою, досягнення якої є створення у всіх учасників навчально-виховного процесу необхідного рівня знань у галузі цивільного захисту та досягнення максимально можливої особистої та колективної безпеки всіх учасників навчально-виховного процесу незалежно від віку.

Створена система цивільного захисту школи дає необхідні умови для підготовки учасників навчально-виховного процесу до дій у надзвичайних ситуаціях, дозволяє забезпечити системний підхід до інформування та навчання різноманітних вікових груп, сприяє формуванню комплексу заходів щодо забезпечення їх безпеки.

У сучасних умовах у зв'язку з підвищенням ролі захисту дітей підліткового віку від наслідків надзвичайних ситуацій, значно зросла необхідність активізувати роботу з формування у них високої морально-психологічної стійкості, мужності, відваги, професійної майстерності, практичних навичок при діях в екстремальних умовах.

Успішне вирішення завдань з цивільного захисту, особливо в умовах надзвичайних ситуацій залежить не тільки від професійної підготовки, але і від моральної і психологічної підготовки.

Моральна підготовка — це цілеспрямоване теоретичне і практичне виховання людей в дусі патріотизму, почуття любові до своєї Батьківщини, її культури, традицій, святинь, духовної та психологічної готовності виконувати свої обов'язки, формування у них моральних принципів поведінки в умовах надзвичайних ситуацій [3].

Психологічна підготовка — це формування у людей якостей, які посилюють здатність людей виконувати завдання в умовах стихійного лиха, аварії та катастрофи, успішно переносити найсуворіші випробовування, будь-які моральні і фізичні навантаження, у критичні моменти не втрачати самовладання, проявляти стійкість, мужність і відвагу, діяти в складній обстановці вміло і активно [3].

До основних напрямків морально-психологічної підготовки відносяться:

- формування наукового світогляду;
- впевненість у можливості захисту від стихії, катастрофи, сучасної зброї;
- розвиток у учнів здатності протистояти страху, готовності перебороти значні труднощі, здійснювати самовіддані вчинки;
- вдосконалення навичок надання само- і взаємодопомоги;
- патріотичне виховання.

Людина, світогляд якої не склався, є безпорадною не тільки потрапляючи у складні умови, але і в житті, праці, боротьбі. І навпаки, людина, з науково стійким світоглядом впевнено визначає життєву позицію, чітко усвідомлює своє місце і призначення у будь-якому складному водовороті подій. Саме такий світогляд найбільш активно впливає на формування моралі, а моральність — безпосередньо на поведінку людини.

Отже, пріоритетними напрямками в освітній галузі з підготовки дітей до дій у надзвичайних ситуаціях вважати:

- організацію підготовки учасників навчального процесу;

- посилення з боку адміністрації закладів освіти контролю за процесом викладання предметів "Основи безпеки життєдіяльності" та "Цивільний захист";

- розвиток та удосконалення системи позашкільної роботи, зокрема в рамках Всеукраїнського дитячого руху "Школа безпеки".

Позашкільну освіту з формування здорового способу життя та вирішення проблем особистої і колективної безпеки, виховання у дітей громадянської відповідальності, гуманістичних якостей, набуття ними навичок і досвіду із самозахисту та рятування, взаємодії з аварійно-рятувальними службами, а також задоволення потреб молодого покоління у професійному самовизначенні та підготовка до служби в державних професійних аварійно-рятувальних і спеціалізованих формуваннях слід здійснювати в клубах юних рятівників, осередках громадських військово-патріотичних об'єднань, центрах туризму, палацах і будинках дітей та юнацтва, а також в позашкільних закладах інших типів відповідно до їх статутів.

Список використаної літератури

1. Депутат О.П., Коваленко І.В., Мужик І.С. Цивільна оборона / За редакцією В.С. Франка. Підручник. 2-ге вид., доп. - Львів: Афіша, 2001. – 232 с.

2. Закон України «Про Цивільну оборону України», № 2974 XII.

3. Малинівська Л.І. Особливості навчання дітей підліткового віку з питань цивільного захисту //Проблеми цивільного захисту населення: сучасні реалії України : Матеріали I Всеукраїнської заочної науково-практичної конференції, присвяченої 180-річчю Національного педагогічного університету імені М.П.Драгоманова. – Київ: НПУ імені М.П.Драгоманова, 2015. – с.66-68.

4. Попередження надзвичайних ситуацій / Під редакцією генерал-лейтенанта В.Ф. Гречанінова. - К., 1997.

5. Стеблюк М.І. Цивільна оборона: підручник. - 3-тє вид., перероб. і доп. - К.: Знання, 2004.